

YERELLİK-POPÜLERLİK EKSENİNDE TÜRKİYE'DE ÇEVRE MÜCADELELERİ

BETWEEN THE LOCAL AND THE POPULAR: ENVIRONMENTALIST STRUGGLES IN TURKEY

Hayriye ÖZEN*

ÖZ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de son yıllarda çevre mücadelelerinde dikkate değer bir artış yaşandı. 1990'ların hemen başından itibaren doğmaya başlayan ve altın madenciliği, hidroelektrik santraller, termik santraller ve nükleer santraller gibi projelere olumsuz çevresel etkileri nedeniyle karşı çıkan bu mücadeleler, 2000'li yıllarda belirgin bir ivme kazanarak ülkenin hemen tüm bölgelerine yayıldılar. Bu makale Doğu Karadeniz bölgesinde HES projelerine karşı ve Ege ve Güney Marmara bölgelerinde altın madenciliği projelerine karşı 2000'li yıllarda doğan protesto hareketlerine odaklanarak şu soruya yanıt arıyor: HES ve altın madenciliğine karşı yerelde doğan çeşitli protesto hareketleri bölgesel veya ulusal ölçekte etkili olabilecek kolektif bir siyasal özneye ya da, diğer bir deyişle, karşı-hegemonik bir popüler harekete dönüşme potansiyeline ne ölçüde sahip oldular? Bu soruya cevaben hem altın madenciliği hem de HES karşıtı mücadelelerin, yerelliği aşan bir karaktere bürünmelerine karşın popüler hareketlere dönüşemedikleri tartışılıyor. Her iki mücadele de, yereldeki altın madenciliği ve HES projelerine karşıtlığın ötesine geçen bir söylem inşa ettiler ve yerelin yanı sıra yerelin dışından da çeşitli toplumsal grupları harekete geçirdiler. Bununla birlikte, her iki mücadele de

* Doç. Dr., Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hayriye.ozen@atilim.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5476-176X>.

* Makale Geliş Tarihi: 31.07.2017
Makale Kabul Tarihi: 08.12.2017

harekete geçirdiği heterojen grupları kolektif bir kimlik etrafında bütünleştirerek ulusal ölçekte etkili olabilecek popüler bir siyasal özneye dönüşemedi. Çalışmada söz konusu mücadelelerin kolektif bir kimlik inşa edememesinin nedenlerine ilişkin olarak dört faktörün öne çıktığı ileri sürülüyor: yerelliğin süregiden baskısı; parlamenter temsiliyetin eksikliği, protestocuların mevcut kimlik ve aidiyetlerinin hakimiyeti; ve, iktidar blokunun protesto hareketlerini yönetmek ve kontrol etmek üzere geliştirdiği dil ve pratikler. Çalışma, yerellik ile popülerlik arasında bir nitelik kazanan çevre mücadelelerinin oldukça önemli kazanımlarına rağmen, neoliberal rasyonaliteyle şekillendirilen kamu politikalarının içerdiği çevresel tehditler karşısında güçlü bir itiraza dönüşemediklerine işaret ederek sonlanıyor.

Anahtar Kelimeler: HES Protestoları, Altın Madenciliği Protestoları, Yerel Hareket, Popüler Hareket, Çevre Hareketi.

ABSTRACT

As is the case in many other countries, many environmental struggles have emerged in Turkey within the last few decades. Although they first emerged only in a few places in the 1990s, these struggles extended to almost all regions of the country in 2000s by voicing environmentally harmful effects of gold-mining, hydroelectric power schemes, thermal power plants and nuclear plant projects. By focusing on the anti-HEPP protests in the Eastern Black Sea region and the anti-gold mining protests in the Aegean and South Marmara region, this paper addresses this question: to what extent do these locally emerged protest movements have the potential of transforming into a regional or national counter-hegemonic popular movement? It is argued that although they went beyond the local, neither the anti-gold mining nor the anti-HEPP protests succeeded to turn into such political agent. Both struggles constructed a discourse that articulated local demands together with national ones, and mobilized not only local, but also several national social groups. However, they could not construct a collective identity, failing to unite plural mobilized groups and turn them into a popular political agent. The study underlines four factors as to the reasons of this failure: the ongoing pressure of the local, the absence of a political party willing to represent demands of

protest movements, the dominance of existing identities, and the discourse and related practices of the power bloc against the protests. The study concludes by discussing the outcomes and consequences of the anti-HEPP and anti-gold mining protests, which are neither local nor popular, but stuck in between the two.

Keywords: Anti-HEPP Protests, Anti-Gold Mining Protests, Local Movement, Popular Movement, Environmental Movement.

GİRİŞ

Son birkaç on yıl hemen her ülkede doğan irili ufaklı çevre kampanyalarına ve protesto hareketlerine tanıklık etti. Kapitalizmin neoliberal döneminde ivme kazanan bu hareketler öncelikle sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmakla birlikte, geç sanayileşen ülkelerin sermayeye cazip ‘yatırım fırsatları’ sunmak üzere gerek doğal çevreyi göz ardı etmesi, gerekse doğal kaynakları ticarileştirmesiyle birlikte hızla bu ülkelere de yayıldı. Bu kampanya ve hareketler doğal çevrenin sermaye birikimi yönünde araçsallaştırılması ve tahrip edilmesine çeşitli biçimlerde itirazlar dile getirdiler (Martinez-Alier, 2002; Doyle, 2005; Doherty ve Doyle, 2006). Genellikle spesifik bir çevre sorunu etrafında doğan bu mücadelelerin bir çoğu, ‘arka bahçemde olmaz’ anlamına gelen NIMBY (Not In My Backyard) tarzı tamamen yerel ve sadece belli bir projenin belli bir mekanda yürütülmesine karşı çıkan tikel mücadeleler olarak kalırken, bazıları yerel ve spesifik bir sorunu, demokrasi, insan hakları (Della Porta ve Piazza, 2007; Doherty ve Doyle, 2006; Woods, 2006), milliyetçilik (Barcena et al., 2003; Garavan, 2007) ve kalkınma (Ekins, 1992; Kousis, 1997) gibi daha geniş konulara bağlayarak, bu alanlardaki politikaları ve uygulamaları sorguladılar ve böylece yerelliklerini aşip ulusal ve hatta ulusötesi popüler bir nitelik kazandılar (Rucht, 1993; Gordon and Jasper, 1996; Castells, 1997; Doyle ve Doherty, 2007; Franquemagne 2007; Boudet, 2011; Rootes, 2013; Neville ve Weinthal, 2016).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de son yıllarda çevreci protesto kampanyaları ve hareketlerinde dikkate değer bir artış oldu. İlk örnekleri 1970’lerde görülmekle birlikte, esas olarak 1980 sonrası belirgin hale gelen ve seslerini duyurabilen bu hareketler, 2000’li yıllarda ülkenin hemen tüm bölgelerine yayıldılar (Atauz, 2000; Duru, 2002; Keleş ve Hamamcı, 2005). Bu hareketler, yine dünyadaki çeşitli protesto kampanyaları ve hareketlerine benzer şekilde, özellikle enerji santralleri, madencilik ve barajlar gibi büyük ölçekli projelere muhalefet ettiler. Somut olarak vermek gerekirse, Karadeniz, Akdeniz,

Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve Ege bölgelerinde pek çok nehirin Hidroelektrik Santral (HES) yapımına tahsis edilmesi; Karadeniz, Ege ve Marmara bölgelerinde termik santral ve Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde nükleer santral projelerinin hayata geçirilmeye çalışılması; ve Ege, Marmara, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde altın madenciliği projelerine izin verilmesi bir dizi çevre mücadelesinin doğmasına zemin hazırladı.

Bu çalışmada Doğu Karadeniz bölgesinde HES projelerine karşı ve Ege ve Güney Marmara bölgelerinde altın madenciliği projelerine karşı 2000'li yıllarda doğan protesto hareketlerine odaklanarak şu soruya cevap arıyorum: farklı yörelerde doğan ancak aynı ulusal-yapısal koşullardan etkilenen ve aynı hedeflere sahip olan bu tikel ve yerel protesto hareketleri bölgesel veya ulusal ölçekte etkili olabilecek kolektif bir siyasal özne oluşturma ya da bir diğer deyişle mevcut neoliberal maden ve enerji politikalarına meydan okuyabilecek karşı-hegemonik bir popüler harekete dönüşme potansiyeline ne ölçüde sahip oldular? Diğer bir ifadeyle, farklı yerlerdeki altın madenciliği faaliyetlerine veya HES faaliyetlerine karşı yürütülen mücadelelerin kolektif bir altın madenciliği hareketi veya HES karşıtı harekete dönüşme potansiyeli ne oldu? Toplumsal/siyasal hareketler üzerine geliştirilmiş farklı perspektiflerin hemen hepsinin vurguladığı üzere, bir hareketin tikel/yerel veya popüler bir nitelik alması, siyasal gücü ve dolayısıyla yaratabileceği toplumsal/siyasal sonuçlar açısından büyük önem arz eder. Zira, tikel hareketler tek bir talep/amaç etrafında sınırlı bir katılımı mobilize edebilen hareketlerken, popüler hareketler bir dizi talebi eklemlenebilen ve buna bağlı olarak daha geniş bir katılıma sahip olan hareketlerdir (bkz. Laclau ve Mouffe, 1985). Dile getirdikleri toplumsal talepler doğrultusunda hegemonik yapıları dönüştürmeyi hedefleyen popüler hareketlerin aksine, sınırlı bir hedefe sahip tikel/yerel hareketler, hegemonik yapı tarafından kolaylıkla absorbe edilebildikleri için kapsamlı bir toplumsal/siyasal değişime yol açamazlar. Bu çalışma, altın madenciliği ve HES karşıtı protesto hareketlerini tikellik/yerellik ve popülerlik ekseninde inceleyerek, bir yandan bu hareketlerin niteliklerini açığa çıkarırken, diğer yandan neden bu nitelikleri aldıklarını ortaya koyuyor. Ayrıca, söz konusu hareketlerin nitelikleri doğrultusunda yarattıkları ve yaratabilecekleri toplumsal/siyasal sonuçlara da değiniyor.

Çalışmada kullanılan ve doküman analizi ve derinlemesine mülakat yöntemleri ile toplanılan niteliksel verilerin analizine, yer yer toplumsal hareketler ve çevre hareketleri literatüründen de faydalanılmakla birlikte, esas olarak Ernesto Laclau'nun politik mücadeleler üzerine geliştirdiği kavramlar kılavuzluk ediyor¹. Bu çerçevede, hem altın madenciliği hem de HES karşıtı

¹ Doküman analizinde her iki hareketin katılımcılarının oluşturduğu çeşitli web sitelerinin yanı sıra, farklı siyasi ve ideolojik yönelime sahip dört ulusal gazete (Radikal, Evrensel, BirGün, Hürriyet) kullanıldı. Derinlemesine mülakatlar 'yarı-yapılandırılmış' sorular doğrultusunda

mücadelelerin, yerelliği aşan bir karaktere bürünmelerine karşın popüler hareketlere dönüşemediklerini tartışıyorum. Her iki protesto hareketi de karşı çıktıkları projelerin doğal çevreye ve yerel yaşama zararlarını vurgulamanın ötesinde, doğanın ve doğal kaynakların metalaştırılmasına itiraz eden ve spesifik projelerin yanında ilgili kamu politikalarını ve bu politikaları şekillendiren hakim siyasi ve ekonomik yapıyı hedefe koyan bir söylem inşa etti. Yine her iki hareket de yerel toplumsal grupların yanında bölgesel ve ulusal ölçekte faal çeşitli toplumsal grupların ilgi ve desteğini harekete geçirdi. Ancak, böylelikle yerelin oldukça ötesine geçen bu protesto hareketleri, enerji ve maden politikalarına karşı çıkabilecek popüler bir karşı-hegemonik harekete dönüşebilmek için gerekli son adımı atamadılar; yani, farklı grupları kolektif bir kimlik etrafında birleştirip bütünleştirerek homojen bir siyasal özne inşa edemediler. Bu durumun nedenlerini ele aldığım takip eden bölüm dört faktöre dikkat çekiyor: yerel halk ve taleplerin baskısı, parlamenter temsiliyetin eksikliği, protestocuların mevcut kimlik ve aidiyetlerinin hakimiyeti ve hükümet, siyaset, sermaye ve medyanın ittifakından oluşan iktidar blokunun protesto hareketlerini yönetmek ve kontrol etmek üzere geliştirdiği dil ve pratikler. Çalışma, yerellik ile popülerlik arasında bir nitelik kazanan çevre mücadelelerinin ne tür etkiler yaratabildiklerine değinerek sonuçlanıyor.

1. TİKEL/YEREL MÜCADELELER VE KARŞI-HEGEMONİK POPÜLER HAREKETLER

Yerel çevre hareketlerini belli bir yerdeki spesifik bir çevre problemine yönelik olarak yürütülen bir mücadele şeklinde tanımlayabiliriz (Della Porta ve Rucht, 1992). Bu tür hareketleri genellikle yereldeki acil veya beklenmedik bir çevresel bir tehdit veya sorun tetikler (Kousis, 1999; Rootes, 2008). Bu hareketlerin bir kısmı yerel coğrafyanın yerel halkın istemediği bir şekilde kullanılmasına karşı çıkararak tamamen yerel ve tek bir çevre sorununa odaklı tikel hareketler olarak kalırlar (Carter, 2012). Çevre literatüründe NIMBY (*not in my backyard*- arka bahçemde olmaz) olarak adlandırılan bu hareketler, çevresel tehdit olarak gördükleri projeye veya soruna yol açan kamu politikaları ve bu politikaları doğuran hegemonik ekonomik ve siyasi yapılarla ve bu yapıları

çeşitli protestocularla yapılan birebir ve odak grup mülakatlarından oluştu. Altın madenciliği mücadelesi için birebir görüşmeler Hicri Nalbant (Çanakkale), Mehmet Akif Öznal (Balıkesir), Arif Cangı, Muammer Sakaryalı (İzmir), Ural Köklü (Eşme) ile; odak grup görüşmeleri ise Efemçukuru köylüleri, Eşme-İnay köylüleri, Eşme--Gümüşköy köylüleri, Efemçukuru köylüleri, Çanakkale- Şahinli köylüleri ile yapıldı. HES mücadelesi için birebir görüşmeler Sinan Kutay (Trabzon), Ömer Şan, Genççağa Karafazlı, Kazım Delal (Rize), Kamil Ustabaş, Şenol Çevik (Hopa) ve Yakup Okumuşoğlu ile; odak grup görüşmeleri ise Fındıklı Derelerin Kardeşliği (Avni Ertaş, Mehmet Gürkan, Şenol Terzioğlu), Fındıklı- Çağlayan Vadisi sakinleri, Trabzon Halkevi, Çaykara- Solaklı vadisi sakinleri ile gerçekleştirildi.

değiştirip dönüştürmekle hiçbir biçimde ilgilenmezler. Karşı çıktıkları projelerin başka bir yörede gerçekleştirilmesi de bu tür hareketlerce bir sorun olarak görülmez. Oldukça sınırlı bir katılıma sahip olabilen bu tür hareketler, aynı zamanda kısa ömürlü olup karşı çıktıkları spesifik projelerin engellenmesiyle veya gösterilen çabalara karşın engellenmemesiyle birlikte sona ererler.

Son yıllarda doğan hareketlerin de ortaya koyduğu üzere, yerel çevre hareketleri hem yerellikleri ile hem de sadece çevre konusu ile sınırlı kalmayarak (Rootes, 2007), 'ölçek değişimi'ne gidebilirler (McAdam vd, 2001; McAdam ve Tarrow, 2004). Gerek yerel çevre meselelerini farklı ideolojik perspektiflerden çok çeşitli konulara bağlayarak ve böylece daha kapsamlı talep ve sorunları dile getirerek (Della Porta ve Piazza, 2008), gerekse farklı coğrafyalardan farklı toplumsal grupları harekete geçirerek yerelin ötesine geçen mücadelelere dönüşebilirler² (Sanders, 2008; Diani ve Rambaldo, 2008). Yerel çevre hareketlerinin yerelin ötesinde bir söylem ve katılıma sahip olması sanayileşmiş Kuzey'deki ülkelerde doğan hareketlerde de söz konusu olmakla birlikte (della Porta and Piazza 2007; Franquemagne 2007; Garavan 2007), daha çok geç sanayileşen veya sanayileşmemiş Güney'de doğan hareketlerde görüldüğü söylenebilir (Escobar ve Alvarez, 1992; Haynes 1999; della Porta and Rucht 2002; Doyle 2004; Doyle and Simpson 2006).

Yerel bir hareket, hegemonik toplumsal yapılara karşı mücadele yürütme potansiyeline sahip karşı-hegemonik popüler bir harekete dönüşebilir mi? Diğer bir ifadeyle, farklı yerel ve tikel mücadeleler kolektif bir siyasal özneye dönüşerek yerelin ötesine geçebilir mi? Melucci'nin de (1995) vurguladığı üzere, bir hareketin nasıl kolektif bir aktöre dönüşebildiği veya neden dönüşemediği sorusu toplumsal hareket sosyolojisinin yanıtlaması gereken en temel sorulardan biridir. Bu soruyu özellikle popülizm üzerine yazdığı kitapla (2005) oldukça kapsamlı bir biçimde yanıtlayan Ernesto Laclau'ya göre, tikel bir mücadele, farklı toplumsal talepleri dile getirdiği ölçüde geniş bir toplumsal ilgi ve katılımı mobilize eden popüler bir harekete dönüşme şansını yakalayabilir. Diğer bir ifadeyle, spesifik bir toplumsal talep etrafında doğan yerel mücadeleler, bu spesifik talebin yanı sıra mevcut kurumsal sistem tarafından karşılanmayan farklı toplumsal talepleri de dile getirdiği ölçüde popüler bir ilgi, destek ve katılımı harekete geçirerek büyüyebilir.

² Çevre konusu, son bir kaç on yıldır yüksek kamuoyu ilgisine mazhar olması ile birlikte çeşitli ideolojilerle eklenerek dile getirilen bir konu oldu (Dobson, 2007). Öyle ki, birtakım ortak temaları paylaştığı sol ideolojinin ötesinde, feminizm, anarşizm ve hatta faşizm ve muhafazakarlık gibi sağ ideolojiler tarafından da çeşitli biçimlerde kullanıldı ve içerildi (Eckersley, 1992; Doyle ve McEachern, 2008; Scruton, 2012). Dahası, çevreci temalara diğer ideolojik temaların eklenmesiyle, ekofeminizm ve ekososyalizm gibi yepyeni ideolojik sentezler de üretildi (Dobson, 2007).

Laclau (2005; 2011), genellikle tikel bir talep etrafında doğan toplumsal mücadelelerin, başlangıçta mevcut kurumsal sisteme yönelik bir meydan okuma içeremeyeceklerini belirtir. Bu tür mücadeleler, tam tersine, dile getirdikleri tikel talebin kurumsal sistem içinde karşılanması yönünde rica niteliğinde bir istekte bulunurlar. Burada kritik olan kurumsal sistemin bu ricaya vereceği yanıt olacaktır: olumlu bir yanıt verilmesi durumunda dile getirilen talep karşılanmış olur ve mücadele sona erer; ancak, olumsuz bir yanıt mücadelenin büyümesini tetikleyebilir. Özellikle farklı toplumsal taleplere cevap vermekte güçlük çeken görece zayıf hegemonik sistemlerde, karşılanmamış taleplerin sahipleri, kendileri gibi sistem tarafından karşılanmayan taleplere sahip diğer toplumsal gruplar ile bir araya gelerek daha kapsamlı bir mücadeleye girişebilirler. Bu grupların bir araya gelmesini sağlayacak olan ne taleplerinin benzerliği ne de bu grupların benzerliği olup, yalnızca bütün hepsinin sistem tarafından dışlanan, dikkate alınmayan, reddedilen veya bastırılan taleplere sahip olmalarıdır. Yani, Laclau'nun (2005) ifadesiyle, bu gruplar 'pozitiflik' değil, 'negatiflik' temelinde bir araya gelebilirler. Sistem tarafından reddedilme durumu, içerik olarak birbirinden oldukça farklı toplumsal talepleri 'sistem karşıtlığı' çerçevesinde 'eşdeğer' kılar ve bu tür talepleri bir araya getirebilecek yegane şey bu eşdeğerlik durumudur.

Dolayısıyla, herhangi bir mücadelenin genişleyip büyümesi ya da diğer bir deyişle pek çok toplumsal grubu bir araya getiren popüler bir harekete dönüşmesi öncelikle bu grupların talepleri arasında kurulacak bir eşdeğerlik ilişkisine bağlı olacaktır. Bununla birlikte, eşdeğerlik ilişkisi kurulması popüler hareketlerin oluşabilmesi için tek başına yeterli değildir. Başlangıçta eşdeğerlik ilişkisiyle bir araya gelen farklı grupların eşdeğerliğin ötesine geçerek ortak hareket edebilmeleri, 'kolektif bir kimlik' etrafında birleşip bütünleşmelerini gerektirir (Laclau, 2005). Bu noktada, birbirinden farklı taleplere sahip grupları ortaklaştırarak tekil bir siyasi özneye dönüştürecek bir kimliğin nasıl inşa edilebileceği sorusu öne çıkar. Laclau'ya göre böyle bir kimlik eşdeğer hale gelen taleplerden birinin diğer tüm talepleri de sembolik olarak temsil edecek şekilde merkezileşmesiyle mümkün olur. Eşdeğerlik zinciri içindeki tikel bir talebin böyle bir görevi üstlenebilmesi ise literal anlamından bir ölçüde sıyrılması ya da Laclau'nun (2005) ifadesiyle 'boş gösteren'e dönüşmesiyle mümkün olur. Kendi literal anlamına sıkı sıkıya bağlı olmayıp farklı çağrışımlara izin verecek bu talep, böylelikle diğer talepleri de içererek hepsinin ortak gösterenine dönüşür ve tüm talepleri ve bu taleplerin sahibi farklı grupları birleştirip bütünleştirir. Örneğin, milliyetçi bir harekette, milliyetçi talepler aynı zamanda ekonomi, din, insan hakları veya cinsel kimlikle ilgili pek çok talebi de temsil edebilir. Böyle bir ortak payda oluşturamayan mücadelelerin, çeşitli taleplere sahip farklı toplumsal grupları uzun süre birarada tutarak ortak hareket etmelerini sağlamaları ve böylece hakim yapılar güçlü bir şekilde meydan okumaları neredeyse imkansız

hale gelir. Diğer bir deyişle, mobilize ettiği çeşitli grupları kolektif bir kimlik etrafında tekil bir siyasal özneye dönüştüremeyen mücadeleler bölük pörçük itirazların ötesine geçmekte çok büyük güçlük yaşarlar.

2. ALTIN MADENCİLİĞİ VE HES KARŞITI MÜCADELELER

İlk olarak 1990'larda doğan altın madenciliği ve HES karşıtı protestolar özellikle 2000'li yıllarda ivme kazanarak farklı yörelere yayıldılar. Bu durum, neoliberal dönüşüme 2001 ekonomik krizinin ardından yeniden hız verilmesi ve bu doğrultuda gerek madencilik gerekse enerji politikalarının daha da liberalleştirilmesi ile yakından ilgilidir. Bu doğrultuda, maden ve su gibi kaynakların neredeyse koşulsuz olarak sermayenin kullanımına açılması yerel protesto hareketlerinin doğuşuna giden yolu döşeyen en önemli adım oldu.

İlk olarak 1985 yılında çıkarılan 3213 sayılı maden yasası ile neoliberal ilkeler doğrultusunda yeniden düzenlenen madencilik alanı, 2004 yılında çıkarılan 5177 sayılı yasa ile piyasa ihtiyaçlarına mutlak bir öncelik veren bir hal aldı. Yeni düzenleme, amaçladığı üzere, yabancı sermayeyi cezbetmekte başarılı oldu ve çeşitli çokuluslu altın madeni şirketleri Ege, Marmara, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde yeni madencilik faaliyetleri başlattı. Benzer şekilde enerji politikaları da önce 1984 yılında çıkarılan 3096 sayılı yasa ile, ardından 2000'li yılların hemen başlarında çıkarılan yeni yasa ve düzenlemeler ile liberalleştirildi³. Bu düzenlemeler elektrik üretiminde su kaynaklarının kullanımını 'yenilenebilir enerji kaynakları' oldukları iddiasıyla teşvik etti. Yasal düzenlemelerin hemen ardından, tıpkı madencilik alanında olduğu gibi, pek çok yerde hidroelektrik santralleri kurma girişimleri başladı.

Burada altı çizilmesi gereken önemli bir husus, 1980'lerden bu yana kurulan çeşitli hükümetlerin neoliberal maden ve enerji politikaları çerçevesinde yerli ve yabancı sermayeyi yeni yatırımlara teşvik ederken, bu yatırımların yol açabileceği çevresel ve toplumsal tahribat ve değişiklikleri hiçbir biçimde dikkate almamasıdır⁴. Tamamen sermaye lehine yapılan düzenlemeler, yerleşim yerlerine çok yakın alanlarda ağır kimyasallar kullanılarak yapılacak altın

³ 2001 yılında 4628 sayılı "Elektrik Piyasası Kanunu", 2002'de "Elektrik Piyasası Yönetmeliği", 2003 yılında "Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetlerinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşmasına İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Su Kullanım Antlaşması Yönetmeliği" (Yılmaz, 2013).

⁴ Türkiye'de çevre koruma amaçlı yasal düzenlemeler yapılması uluslararası baskı doğrultusunda 1980'lerde başlamıştır. Ancak, yasalar genellikle kağıt üzerinde kalmış ve tam olarak hayata geçirilmemiştir (Aydın, 2005; Çavdar, 2012). Örneğin, pek çok yatırım için 1993 yılında zorunlu hale getirilen Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) tam olarak uygulanmayıp, genellikle geçiştirilmesi gereken bir prosedür olarak görülmüştür. Ayrıca ÇED düzenlemesi birtakım yatırımlara engel olmaması için sıklıkla değiştirilmiştir.

madenciliğine izin verilmesinin yanında pek çok hidroelektrik santral projesine Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) raporu olmadan 49 yıllığına lisans verilmesi gibi sonuçlar doğurdu (Okumuşoğlu, 2012). Bu tür yatırımların yerel düzlemde yarattığı sorun ve tedirginliğin bir ifadesi olarak 1990'larda doğan altın madenciliği ve HES karşıtı ilk mücadeleler de hükümetleri doğal çevreyi ve buna bağlı yaşamı korumak üzere tedbir alma yönünde harekete geçiremedi. Tam tersine, gerek hükümetler gerekse diğer bazı devlet kurum ve aktörleri bu tür itirazları dinlemek yerine engelleme yönünde tedbir alma yoluna gittiler. Örneğin, 2004 yılında çıkarılan maden yasası, Bergama hareketi gibi hareketlerin maden projelerini engellemesinin önünü kesmek üzere tasarlandı (Özen, 2009).

Altın madenciliği ve HES projelerine doğal çevre ve yerel halk üzerinde mutlak bir öncelik veren bu anlayış, yeni protesto hareketlerinin doğmasının zeminini hazırlamış oldu. Özellikle 2005 yılından sonra Ege, Güney Marmara, İç Anadolu ve Karadeniz bölgesinde altın madenciliğine karşı ve Karadeniz, Akdeniz, Ege, Doğu Anadolu bölgesinde HES'lere karşı bir dizi yeni protesto hareketi doğdu. Bu çalışma Ege (Uşak-Eşme ve İzmir-Efemçukuru) ve Güney Marmara (Çanakkale ve Balıkesir-Kaz Dağları) bölgesinde doğan altın madenciliği karşıtı mücadelelere ve Doğu Karadeniz (Trabzon, Rize, Artvin) bölgesinde doğan HES karşıtı mücadelelere odaklanıyor. Eşme'deki hareket, Tüprag isimli çok uluslu şirketin, 1997 yılında izin almakla birlikte, 2004 yılında çıkarılan yeni maden yasasının ardından yoğunluk kazanan faaliyetlerine karşı doğdu (Radikal, 30 Ağustos 2005; Hürriyet, 6 Mayıs 2006). Efemçukuru köyündeki hareket de, benzer şekilde, aynı şirketin Efemçukuru'nda 1992 yılında izin almakla birlikte, yeni maden yasasının ardından hız verilen faaliyetlerine karşı doğdu (Evrensel, 17 Mart 2003). Her iki hareketin doğuşunda da hem yerel halk hem de İzmir'den çeşitli grupların mobilize olması önemli bir role sahip oldu. İzmir'den Ege Çevre ve Kültür Platformu (Egeçep) ve Elele Hareketi protestolarda oldukça aktif ve etkin bir şekilde yer aldı. Kaz Dağları yöresindeki protestolar ise 2007 yılından itibaren onlarca maden şirketinin bölgede yaklaşık kırk farklı yerde başlattığı altın arama faaliyetleriyle birlikte doğdu. Arama faaliyetlerinin geniş bir alanda sürdürülmesine paralel olarak protesto hareketleri de yöreden geniş bir katılıma sahip oldu. Mücadele sürecinde Eşme'de İnay Vicdan Hareketi, Çanakkale'de Kazdağı Koruma Girişim Grubu ve Balıkesir'de Kaz Dağları ve Madra Dağı Çevre Platformu gibi yerel oluşumlar kuruldu.

HES karşıtı protestolar ise 2005 yılından sonra onlarca HES inşaatının başlamasının ve yüzlercesinin planlanmasının ardından kitlesel bir boyut kazandı. 1990'lardaki öncüllerinin ardından 2000'li yıllarda ilk olarak Rize'nin Fındıklı ilçesinde doğan bu protestoları, önce Doğu Karadeniz bölgesinde, sonrasında ise Akdeniz, Ege, Batı Karadeniz ve hatta Doğu Anadolu bölgesinde

doğan pek çok HES protestoları takip etti (Hamsici, 2010). Ancak HES projelerinin çoğunun Doğu Karadeniz bölgesinde yapılmak istenmesi nedeniyle protestoların özellikle bu bölgede yoğun ve etkin olduğunu söyleyebiliriz. Bölgedeki HES karşıtı mücadelelerin gelişme sürecinde yerel oluşumların yanı sıra bölgesel ve ulusal platformlar da kuruldu: Yerel Derelerin Kardeşliği oluşumları, Derelerin Kardeşliği Platformu, Karadeniz İsyandadır, Suyun Ticarileşmesine Hayır Platformu ve Su Meclisi. Bu oluşumların en faal olanları yerel Derelerin Kardeşliği oluşumları ve Derelerin Kardeşliği Platformu'dur (DEKAP). Farklı yörelerdeki HES projelerine karşı ortak bir muhalefeti örgütlemek üzere kurulan DEKAP, şehir ve kasabalardaki Derelerin Kardeşliği oluşumlarının bölgesel bir şemsiye platformudur (Şan, mülakat, 2011).

3. HAREKETLERİN SÖYLEMLERİ: YERELDEN EVRENSELE

Protesto hareketlerinin inşa ettiği söylemleri, Laclau'nun kavramsal çerçevesinden, iki doğrultuda ele almamız gerekir: bir yandan dile getirilen talep veya talepler doğrultusunda, diğer yandan ise protestoların hedefi veya hedefleri doğrultusunda. Aslında, talep ve hedefler birbirinden tamamen farklı ve bağımsız iki kategori olmayıp, genellikle birbirleri ile yakından bağlantılıdır ve taleplerin niteliği özellikle küçük boyutlu hareketlerde hedefleri de bir ölçüde belirler. Ele aldığımız protesto hareketlerini talepler ve buna bağlı hedefleri çerçevesinde incelediğimizde, hem altın madenciliği hem de HES karşıtı protestoların istisnasız bir biçimde yerel ve tikel bir talep ve buna bağlı bir hedef etrafında doğduğunu görüyoruz: 'yaşam alanlarının korunması' talebi ve bu doğrultuda 'yaşam alanlarına tehdit içeren' altın madenciliği ve HES projelerinin engellenmesi hedefi⁵. Farklı yörelerde doğmalarına karşın hem altın madenciliği hem de HES karşıtı mücadelelerin hemen hepsinin temel talep ve hedeflerini bu şekilde dile getirdiklerini görüyoruz. Bu temel talep ve hedefin gerisinde söz konusu projelerin doğal çevreye, insan yaşamına ve doğaya bağlı geçim kaynaklarına geri dönülemez zararlar vereceği ve bu nedenle doğrudan bir tehdit oluşturduğu kanaati yatıyor. Bu kanaat doğrultusunda altın madenciliği veya HES projelerinin engellenmesi hedefi projelere yakın köy veya kasaba sakinleri tarafından, tümüyle olmamakla birlikte, çoğunlukla kuvvetli bir biçimde benimsendi. Çeşitli yerel grupların sınıf, statü ve ideolojik farklılıklarını geri plana atarak bir araya gelmelerini ve ortak hareket etmelerini sağlayan en önemli faktör bu ortak hedefe sahip olmaları oldu.

⁵ 'Yaşam alanı' her iki mücadelenin de söyleminde yer alan temel kavramlardan birisi olarak karşımıza çıkıyor. Protestocular 'çevre' kavramı yerine 'yaşam alanları' kavramını kullanmayı özellikle tercih etmekte (Fındıklı Derelerin Kardeşliği odak grup görüşmesi, 2011), zira bu kavramla, insan sağlığının yanı sıra bütün bir canlı yaşamına ve toprak, hava ve suyu içeren doğal çevreye ve bunun da ötesinde yöredeki insanların yaşamlarını kazanma ve yaşam biçimlerine de işaret etmeyi amaçlıyorlar (Sakaryalı, mülakat, 2010).

Bununla birlikte, ne altın madenciliği ne de HES karşıtı mücadeleler yalnızca 'yaşam alanlarının korunması' talebi ve spesifik altın madeni ve HES projelerinin engellenmesi hedefi ile sınırlı kaldılar. Her iki hareket de bu tikel talep ve hedefi daha kapsamlı ulusal taleplerle birlikte ve çoğunlukla evrensel bir retorik kullanarak dile getirdiler. Örneklendirmek gerekirse, yaşam alanlarının korunması talebini, altın madenciliğinin ulusal düzeyde engellenmesi, madencilik politikalarının değiştirilmesi, HES projelerinin engellenmesi ve enerji politikalarının değiştirilmesi gibi taleplerle birlikte seslendirdiler. Bütün bu talepler, 'çevre koruma', 'kapitalizm ve metalaştırma', 'neoliberal kapitalizmin yarattığı eşitsizlikler', 'doğal kaynakların kullanımı', 'insan- doğa ilişkisi' gibi evrensel temalar vurgulanarak dile getirildi. Böylece, her iki mücadele de yalnızca spesifik projeleri değil aynı zamanda bu projelere zemin hazırlayan neoliberal kamu politikalarını ve bu politikaları şekillendiren kapitalist yapıyı da sorgulayan ve değişimini talep eden bir söylemi inşa etmiş oldular.

Somut olarak vermek gerekirse, HES karşıtı mücadeleler yalnızca HES projelerine değil, su kaynakları ve enerji kaynaklarının sermayeye açılarak ticarileştirilmesine dikkat çektiler. Örneğin:

...bir de akan suyun ticarileştirilmesi mantığı var, sermayenin akan suyu yatırım alanı, kar alanı olarak görmesi var. Esas düğüm noktası bu. HES'ler durdurulsa bile sermaye suyu ele geçirmek isteyecek.....Suyun ticarileştirilmesi yanında enerjinin de ticarileştirilmesi de var. Burada büyük bir rant var. Sermaye neoliberal politikalarından dolayı bütün alanları ticarileştirmek istiyor. Eğitimde yaptı sağlıkta yaptı ulaşımda yaptı, bu da bir parçasıdır (Fındıklı Derelerin Kardeşliği odak grup görüşmesi, 2011).

Protestocular, bu çerçevede, HES karşıtı protestoları yalnızca bir 'çevre hareketi' veya 'doğa mücadelesi' olarak değil, suyun ve enerjinin sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda ticarileştirmesine de karşı çıkan 'bir direniş, bir halk hareketi' olarak gördüler (Fındıklı Derelerin Kardeşliği odak grup görüşmesi, 2011). Protestoculara göre, HES karşıtı mücadelenin 'yaşam hakkını ve yaşam alanlarını' savunması sermaye lehine formüle edilen neoliberal politikalara karşı çıkmayı da içerdi (Fındıklı Derelerin Kardeşliği odak grup görüşmesi, 2011).

Benzer şekilde altın madenciliği karşıtı mücadeleler de yalnızca yereldeki projelere itiraz etmekle sınırlı kalmayarak, bu projelere yol açan neoliberal politikaları da sorguladı. Bunun yanında, altın madeni şirketlerinin çokuluslu şirketler olması, mücadelenin söyleminde sıklıkla 'emperyalizm' temasına vurgu yapılmasına yol verdi. Örneğin, Eşme protesto hareketinin üyeleri, çokuluslu maden şirketinin Eşme'deki faaliyetini ve hükümetin bu faaliyete verdiği desteği emperyalist kapitalist sistemin bir parçası olarak gördüklerini pek çok kez dile getirdiler. Bu çerçevede maden şirketi 'emperyalist', hükümetler emperyalist

sisteme bağımlı aktörler ve madene karşı verilen mücadele de ‘anti-emperyalist’ bir mücadele olarak görüldü. Örneğin:

Bütün bu olanları bizi yönetenler bilmiyor mu? Yaşam alanlarımızın bu şekilde talan olmasına, bedenimizde (doğamız bedenimizdir) yüzyıllarca onulmaz yaralar oluşmasına neden karşı çıkmazlar. Hatta biz yaşamı savunanlara neden ‘iç düşman’ gibi davranırlar?.... Hükümet edenler de çıkıp “delikanlıca” gerçeği anlatamıyorlar, anlatmıyorlar. “Kapitalist sisteme dahiliz. Bu sistemin ağaları var ve bizi borç kısılcama aldılar....Bu nedenle her istediklerini yapıyoruz, diyemiyorlar. Emperyalist sömürü mekanizmasının içinde debeleniyoruz, diyemiyorlar. Bunun yerine gerçeği çarpıtıp “zengin madenlerimizin fakir bekçisi olmayacağız” gibi demagojilere başvuruyorlar (Sakaryalı, 2011: 154-5).

Bunlar bizim gibi ülkelerde vampir gibi emiyorlar. Her türlü siyanürle altın ticareti de dâhil büyük bir şey. Ta kendisi yani emperyalizmin (Köklü, mülakat, 2010).

Emperyalizm teması doğrultusunda altın madeni şirketleri ‘sömürgeci’ ve ‘çok uluslu tekeller olarak’ tanımlandı (Öznel, mülakat, 2011). Kaz Dağları yöresindeki bir protesto eylemi öncesinde yapılan basın açıklamasında ifade edildiği üzere:

Çok uluslu altın tekelleri ve yerli işbirlikçilerinin doymak bilmez hırsları için, ülkemizin çevresel felaketlere sürüklenmesine yol açacak “bugüne kadar planlanan en büyük çevresel yıkım projesi” olan, 5177 sayılı Maden Yasası; emperyalist talan yasasıdır. Bu yasa ile dayatılan; “ne olursa ve nerede olursa olsun madencilik yapılmalı” anlayışını ve madenlerimizin yüzde 2’lik paylarla peşkeş çekilmesine karşı sonuna kadar direnmeye kararlıyız (Kazdağları ve Madra Dağı Çevre Platformu, 19 Ocak 2008 eylemi basın açıklaması).

Bu çerçevede, özellikle, protesto hareketlerinde etkin bir rol oynayan sol/sosyalist birey, grup veya örgütlerin yürütülen mücadeleleri yerel bir mücadele olarak değil, ulusal bir mücadele, hatta küresel anti-kapitalist mücadelenin bir parçası olarak gördüklerini belirtmek gerekir. Yine özellikle bu gruplar, neoliberal mantık doğrultusunda şekillenen politikalara ve bu politikaların yol verdiği projelere yerel mücadeleler ile karşı çıkılmayacağını ve neoliberal politikaların mağdur ettiği tüm toplumsal kesimlerin ortak bir mücadelesinin gerekli olduğunu vurguladılar:

Buna karşı nasıl çıkarız? Bütün bu neoliberal saldırılar karşısında mağdurlar olan mağdurların hak mücadelesi üzerinden ortaklaşacağı bir zemin yapılması gerekiyor. Yoksa tabii ki kısım kısım direnen

vadiler kazanıyor, direnmeyenler kaybediyor. Ama topyekun kurtuluşun yolu bütün bu saldırı mekanizmalarının ortaklaştırılacağı siyasal talepleri de içinde barındıracak bir harekete dönüştürülmesi gerekiyor. Ancak o zaman bir başarıyı yakalayabiliriz. (Fındıklı Derelerin Kardeşliği odak grup görüşmesi, 2011).

Dolayısıyla, yerelde yaşam alanlarının korunması talebi ile doğan altın madenciliği ve HES karşıtı mücadeleler, bu talebin yanında, madencilik, enerji ve su politikalarının değişmesi talebini dile getirdiler ve bu talepler doğrultusunda yalnızca yereldeki projelere değil, madencilik ve enerji politikalarını şekillendiren ulusal siyasi ve ekonomik yapıya ve hatta global yapıya itiraz eden bir söylem inşa ettiler. Daha somut bir biçimde vermek gerekirse, altın madenciliğine karşı yürütülen mücadeleler, hem spesifik projelerin hem de genel olarak altın madenciliğinin engellenmesi talebini emperyalist/kapitalist sistem karşıtlığı çerçevesinde dile getirirken, HES karşıtı mücadeleler spesifik HES projelerinin yanında genel olarak HES'lere ve ilgili enerji ve su politikalarına muhalefetlerini neoliberal kapitalizm eleştirisi çerçevesinde ortaya koydular. 'Yerel'in oldukça ötesine geçen bu söylem, aşağıda verildiği üzere, yerelin ötesinde bir ilgi ve katılımın mobilize edilmesinde kritik bir rol oynadı.

4. YEREL, BÖLGESEL, ULUSAL MOBİLİZASYON

Hem altın madenciliği hem de HES karşıtı protesto hareketlerinin doğuşunda iki farklı yerel toplumsal grup, oldukça farklı saiklerle de olsa, önemli bir rol oynadı. Neredeyse eş zamanlı olarak itirazlarını yükselten bu iki gruptan biri projelerin yapılacağı köy ve kasabalarda geleneksel bir yaşam süren ve çoğunlukla muhafazakar sakinler iken, diğeri köy, kasaba ve yakın şehirlerdeki eğitilmiş, profesyonel ve kısmen örgütlü ve sol tandanslı sakinler oldu. İlk grup, projelerin alışageldikleri yaşam tarzına yönelik tehditlerine karşı kendiliğinden bir tepki verdi. İkinci grubun muhalefeti ise daha çok siyasi görüşleri ile ilgili oldu. Sol ideoloji ile çevrecilik, ekolojizm veya yeşil ideoloji arasında 'sosyal adalet', 'eşitlik', 'kapitalizm karşıtlığı' gibi ortak meselelerden ve duyarlılıklardan kaynaklanan kuvvetli bir benzeşirlik olması, diğer pek çok ekolojik mücadelede olduğu gibi (Doyle and Kellow, 1995; Dobson, 2007; Salazar ve Alper, 2002), altın madenciliği ve HES karşıtı mücadelelerde de sol tandanslı bu grupların hızlı bir şekilde çevreye tehdit oluşturan söz konusu projelere karşı harekete geçmesine yol açtı. Bu gruplar, protesto hareketlerinin doğması ve yerelde genellikle enformel bir şekilde organize olmasında ve, yukarıda verildiği gibi, protesto hareketlerinin söylemlerinin ulusal talep ve evrensel temalar içeren bir hal almasında oldukça etkili oldular. Bunun yanında, yerelin dışındaki gruplarla iletişim ve işbirlikleri kurma ve böylelikle protesto hareketlerine yerelin dışında destek sağlamakta da önemli bir paya sahip oldular.

Yerelin dışındaki çeşitli grupların protesto hareketlerine katılımında söz konusu hareketlerin söylemindeki evrensel retorik rolünü vurgulamak gerekir. Bu retorik özellikle sol/sosyalist grupların kapitalizm karşıtlığı ve sosyal adalet gibi hedefler doğrultusunda mücadelelere katılımını sağladı. Bu çerçevede HES karşıtı mücadelelere sol/sosyalist siyasi partiler (ÖDP, TKP, EMEP, ESP), Yeşiller, akademisyenler, üniversite öğrencileri, meslek odaları ve sendikalar destek verirken, altın madenciliği protestolarına sol/sosyalist siyasi partiler (CHP, ÖDP), Yeşiller, meslek odaları, akademisyenler ve sendikalar değişen ölçülerde destekler verdiler. Bunun yanı sıra mücadelelerin söylemindeki doğal yaşamı ve doğaya bağlı toplumsal yaşamları koruma vurgusu, 'çevre' eksenli çeşitli oluşumları her iki alandaki mücadelelere destek vermeye itti. Altın madenciliği protestolarını EGEÇEP, Ege Üniversitesi, Çevreci Avukatlar Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Marmara Çevre Platformu, Güney Marmara Çevre ve Doğayı Koruma Derneği gibi sivil toplum kuruluşları desteklerken, HES protestolarında Doğa Derneği ve TEMA gibi sivil toplum kuruluşları yer aldı. Bu gruplar çeşitli toplantılar, mitingler ve paneller ile bir araya geldiler ve mücadele sürecinde son derece önemli olan çeşitli teknik ve hukuki bilgi paylaşımında bulundular (Çevik, mülakat, 2011; Kutay, mülakat, 2011; Öznal, mülakat, 2011).

Böylelikle, altın madenciliği ve HES karşıtı mücadeleler yerelden ve yerelin dışından, farklı aidiyetlere ve farklı toplumsal taleplere sahip birçok grubu bir araya getirdi. Diğer bir ifadeyle, yereldeki grupların kendi yaşam alanlarını koruma çabalarıyla, yerelin dışındaki sol/sosyalist ve çevreci grupların kendi ideolojileri ve buna bağlı aidiyetleri doğrultusunda mücadele etme ve görünür olma istekleri bir araya gelmiş oldu. Bütün bu grupları tüm farklılıklarına karşın bir araya getiren etmen farklı amaçlarla da olsa hepsinin HES'lere veya altın madenciliği projelerine itiraz etmeleri, yani ortak bir hedefe yönelmeleri oldu. Bu ortak hedef birbirinden oldukça farklı bütün bu grupları 'eşdeğer' kıldı ve bu eşdeğerlik durumu bütün bu grupların belli ölçülerde işbirliğine gidebilmeleri için gerekli dayanışmayı yarattı. Böylece, başlangıçta yereldeki spesifik bir projeye karşı hayata geçen protesto hareketleri, dolaşıma soktukları protesto söyleminin yanı sıra, mobilize ettikleri kitle açısından da hızla yerelliklerini aştılar.

Bu noktada şu soruyu sormak gerekiyor: HES'ler ve altın madenciliğine karşı yürütülen mücadeleler eşdeğer kılarak harekete geçirdikleri heterojen katılımı, itiraz ettikleri kamu politikalarına meydan okuyabilecek ölçekte bir siyasal özneye ne ölçüde dönüştürebildiler? Aşağıdaki bölümde yanıtı aranan bu soru, söz konusu mücadelelerin karşı-hegemonik bir güce evrilme potansiyellerini anlayabilmek için kritik bir sorudur. Bu soruyu yanıtlamak için

altın madenciliği ve HES karşıtı mücadelelerinin 'kolektif bir kimlik' inşa etme kapasitelerini incelememiz gerekiyor. Zira, daha önce de değinildiği gibi, eşdeğerlik durumu farklı gruplar arasında çok zayıf bir ortaklık ve dayanışma yaratır. Bu nedenle farklı kimlik ve taleplere sahip grupların birlikte mobilize olabilmeleri için bir ilk basamak olarak gerekli olmakla birlikte, bu grupların farklılıklarını geri plana atarak ortaklaşmaları ve böylece uzun soluklu bir hareket oluşturabilmeleri için yeterli değildir.

5. MÜCADELELERİN KARŞI-HEGEMONİK KAPASİTESİ

Ne altın madenciliği ne de HES karşıtı protesto hareketi dile getirdikleri farklı ve kapsamlı talepler doğrultusunda mücadele edebilecek kolektif bir siyasal özneye dönüşebildi. HES mücadeleleri, altın madenciliğine karşı mücadelelere kıyasla böyle bir potansiyele özellikle mücadelelerin ilk yıllarında daha fazla sahip olmakla birlikte, bu potansiyel 2011 sonrası hızla aşındı. İlk yıllarda bu doğrultuda atılan en önemli adımlar HES mücadelelerine katılan farklı grup, dernek ve partileri aynı çatı altında buluşturan şemsiye platformların kurulması oldu. Yerelde mücadele veren farklı Derelerin Kardeşliği oluşumları, 2008 yılında Derelerin Kardeşliği Platformu çatısında biraraya gelirken, hem Derelerin Kardeşliği Platformu hem de yerelin dışındaki çeşitli sendika, meslek odası, siyasi parti ve dernekler yine 2008 yılında Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu'nu kurarak bir araya geldiler. Bu çabaları 2010 yılında, HES mücadelesine katılan bütün bu platformları ve diğer oluşumları bir araya getirmek üzere Su Meclisi isimli platformun kurulması izledi (Okumuşoğlu, mülakat, 2012). Ancak, ortak bir mücadele platformu olarak tasarlanan bu meclis Doğa Derneği ve TEMA gibi sivil toplum kuruluşları ile Derelerin Kardeşliği Platformu ve Suyun Ticarileştirilmesine Hayır gibi platformlar arasındaki, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı olarak açıklanacak olan, ayrılıklar nedeniyle kısa ömürlü oldu. Bunların dışında, yalnızca HES karşıtı oluşumları değil, altın madenciliğine karşı yürütülen mücadeleleri ve yerelde doğmuş diğer irili ufaklı çevre mücadelelerini ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren toplantılar ve mitingler 2009 ile 2012 yılları arasında Ankara ve İstanbul'da düzenlendi. Bu tür faaliyetler tüm çevre direnişlerini bir araya getirerek ortaklaştırma yolunda adım atma çabalarının somutlaştığı faaliyetlerdi. Örneğin, 2010 yılında Ankara'da TMMOB'un girişimiyle düzenlenen 'Çevre Direnişleri Buluşuyor' toplantısı ve 2012 yılının hemen başında İstanbul'da yapılan ve 'Yaşam Alanlarını, Yaşamı Savunanlar Buluşuyor, Mücadeleler Birleşiyor' isimli toplantı, adlarından da anlaşılacağı üzere, altın madenciliği, HES, termik santral ve nükleer santral karşıtı tüm çevre hareketlerini birleştirme amacıyla düzenlendi. Bu toplantıların yanı sıra yine İstanbul ve Ankara'da çeşitli çevre mücadelelerinin protestolarını sergileyecekleri kitlesel mitingler düzenlendi. Mücadeleleri yeni bir merkez etrafında

bütünleştirmek isteyen bu çabalara (Aksu, 2016, Çoban ve diğ., 2015) karşın, çevre mücadelelerindeki çeşitli aktörler arasında sınırlı ve kısa ömürlü dayanışmaların ve ittifakların ötesine geçen bir ortaklaşma ve bütünleşme doğmadı. Başka bir deyişle, farklı gruplar arasında, farklılıklarını aşarak birlikte hareket etmeye sevkedecek ‘ortak bir kimlik’ inşa edilemedi ve bu nedenle ne HES ne de altın madenciliği projelerine karşı çıkan heterojen çoğulluk, bütünleşmiş tekil bir siyasal aktöre dönüşebildi. Sonuç olarak, altın madenciliği ve HES karşıtı protesto hareketleri yereli aşan söylem ve katılımlarına karşın yereldeki projeleri hedefleyen tikel hareketler olarak kaldılar⁶.

Gerek dile getirdikleri toplumsal talepler, gerekse mobilize edebildikleri kitle açısından popüler bir siyasal harekete dönüşme potansiyelini kuvvetli bir şekilde içeren bu hareketlerin neden kolektif bir kimlik geliştiremedikleri sorusunun yanıtını ‘farklılık’ ve ‘eşdeğerlik’ arasındaki gerilimde aramak gerekiyor. Yukarıda kısaca değinildiği gibi kolektif bir kimliğin oluşması farklı grup ve talepler arasında neredeyse kendiliğinden doğan eşdeğerlik ilişkisinin ötesine geçilerek bütün grupları birleştirip bütünleştirecek ortak bir paydanın geliştirilmesi ile mümkündür. Böyle bir ortak payda ise, daha önce açıklandığı gibi, mücadelelerin dile getirdiği taleplerden birinin diğer talepleri de temsil etmeye başlamasıyla kurulabilir. Altın madenciliği ve HES protestolarının temel talebi olan ‘yaşam alanlarının korunması’ talebinin böyle bir temsiliyete kuvvetli bir yönelimi olmadı. Bu talep yalnızca altın madenciliğinin engellenmesi veya yalnızca HES karşıtlığına literal olarak işaret etmeyen bir talep olması nedeniyle rahatlıkla çevre koruma, anti-kapitalizm, doğal kaynakların ticarileştirilmemesi, madencilik, enerji, ve su politikalarının değiştirilmesi gibi taleplerin temsiliyetini de üstlenebilirdi. Başka bir ifadeyle, altın madenciliği ve HES projelerine muhalefet üzerinden dile getirilen diğer bütün talepleri de sembolik olarak temsil eden bir ‘boş gösteren’e dönüşebilirdi. Ancak, tam tersine, yaşam alanlarının korunması talebi çoğunlukla spesifik yerlerdeki spesifik projelerin engellenmesi gibi bir temsiliyetle sınırlı kaldı. Bu durumu doğuran en önemli etmen çeşitli talepler ve bu talepleri dile getiren grupların farklılıkları ve ortak hedef karşısındaki eşdeğerlikleri arasında bir denge oluşturulamaması ve farklılıkların öne çıkma eğilimi ve baskısı oldu.

Farklılıkların eşdeğerliğin önüne geçmesinde özellikle üç faktörün etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi, projelerin ve bu projelere karşı verilen mücadelenin çoğunlukla yerelde somutlaşması nedeniyle yerelliğin mücadeleler üzerinde süregiden bir baskı oluşturması, ikincisi mücadele

⁶ Bu duruma HES mücadeleleri özelinde işaret eden diğer iki çalışma için bkz. Aksu (2016) ve Erensü (2016).

sürecinde dile getirilen çeşitli talepleri temsil etmeyi üstlenen siyasi bir partinin olmaması, üçüncüsü hareketin temel aktörlerinin halihazırdaki aidiyet ve kimliklerini öne çıkarma eğilimleri ve nihayet sonuncusu ise mevcut iktidar blokunun bu hareketleri yönetmek ve kontrol etmek üzere kullandığı dil ve pratiklerdir. Mücadelelerin kontrolünün büyük ölçüde dışında olan üçüncü faktörün aksine, ilk iki faktör mücadelelere içsel faktörlerdir ve, paradoksal bir şekilde, bir yandan çevre mücadelelerin doğuşunda ve gelişiminde çok kritik bir öneme sahip olmuşken, diğer yandan bu mücadelelerin hegemonik kamu politikalarına meydan okuyabilecek ölçekte bir siyasal özneye dönüşme potansiyeli üzerinde olumsuz etkilere sahip olmuşlardır. Aşağıda bu üç faktör daha detaylı bir biçimde ele alınıyor.

Yerelin Baskısı

Daha önce açıklandığı üzere, altın madenciliği ve HES karşıtlığında somutlaşan irili ufaklı çevre mücadelelerinin doğuşunda ve gelişiminde ‘yerel’in birkaç nedenden ötürü yadsınamaz bir payı oldu. Öncelikle, yereldeki projeler görece soyut ‘çevre’, ‘doğa’, ‘anti-kapitalizm’ gibi temalarla kıyaslandığında fiziksel mevcudiyeti olan belirli bir hedef sundular. Öte yandan, bu hedeflere karşı ‘yerel halkın’ harekete geçmesi ve pek çok yerde kararlı ve istikrarlı bir direniş sergilemesi, hem altın madenciliği hem de HES mücadelelerinin en önemli meşruiyet ve güç kaynağı oldu. Yerelin böylesine kritik bir role sahip olması, mücadeleler üzerinde yereldeki projeleri engellemeye neredeyse mutlak bir öncelik ve ağırlık verme yönünde belirgin bir baskı yarattı. Aslında, yerel mobilizasyonu canlı tutmak, neoliberal enerji ve madencilik politikaları gibi ulusal hedeflere ya da kapitalizm gibi global ve soyut hedeflere göre yerel halkı doğrudan ve daha çok ilgilendiren somut hedeflere yönelimi bir anlamda kaçınılmaz kıldı.

Yerelin baskısı aynı zamanda yerel protestoculara öncelik ve ağırlık verme yönünde bir etki yarattı. HES karşıtı hareketin mensuplarının sözlerinde somutlaştığı üzere,

...saldırıya maruz kalan, yaşam ve geçim alanları daralacak olan köylümüzdür. Öznesi ve muhatabı kırsal olan bir sorunu büyük şehirlerde, akademik çevrelerde oluşturulan platform veya meclis türü yapılanmalarla çözmeye kalkışmak doğru bir yaklaşım değildir (Kara, 2011: 3).

Mücadelenin gerçek sahibi suyun doğduğu yerdekiler. Uzaktan mücadele olmuyor (Ustabaş, mülakat, 2011).

Bu eğilim HES mücadelesinde yer alan Karadeniz İsyandadır gibi bazı grupların ‘yerel’ olmadıkları gerekçesiyle DEKAP gibi yerel gruplar tarafından

mücadeleden uzak tutulmaya çalışılması gibi çabalarda somutlaştı (Fındıklı Derelerin Kardeşliği odak grup görüşmesi, 2011). Yerele ağırlık verme yönündeki bu tür eğilimlerin farklı talepler ve farklı katılımcılar arasında oluşan eşdeğerlik ilişkisini gevşek ve zayıf kıldığını belirtmek gerekir. Özellikle protesto eylemlerinin büyük ölçüde yerele sıkışıp kalması ve bu protesto eylemlerinde kolluk kuvvetleri ile yerel halkın karşı karşıya gelmesi ile birlikte yerelin öneminin artmasıyla, mücadelelere yerelden katılanlar ile yerelin dışından katılanlar arasındaki eşdeğerlik ilişkisinin büyük ölçüde zayıfladığını söyleyebiliriz. Bu durumun özellikle Rize Fındıklı ve Eşme İnay Köyü gibi protestolara yoğun ve adanmış bir şekilde katılan ve istikrarlı bir biçimde mücadele yürüten yerlerde özellikle geçerli olduğunun da altını çizelim.

Yerelin öncelik kazanarak farklı talep ve gruplar arasında başlangıçta ortaya çıkan eşdeğerlik ilişkisini bozması veya en azından zayıflatması, protestoları tikel bir mücadeleye doğru çekme yönünde kuvvetli bir tazyik yarattı. Her ne kadar yereldeki projelere yol veren kamu politikaları ve bu politikaları şekillendiren neoliberal mantık, yereldeki gruplar tarafından dahi, sorgulanıyor olsa da bu sorgulama hep yereldeki projeleri engelleme hedefinin arkasında kaldı. Bununla bağlantılı bir şekilde yerelin dışındaki birey ve gruplar genellikle bu hareketlerin temel aktörleri olarak değil, harekete dışarıdan destek veren ikincil aktörler olarak görüldü.

Parlamenteer Temsilîyetin Eksikliği

Altın madenciliği ve HES karşıtı mücadelelerin bütünleşmiş bir siyasal özneye dönüşmemesinde, bu mücadeleleri temsil eden herhangi bir siyasal partinin mevcut olmamasının veya mücadelelerin yeni bir siyasal partiyi doğuramamasının da bir payı oldu. Siyasi bir parti, gerek farklı taleplerin dile getirilmesinde ve böylece bu taleplerin sahibi farklı grupların bütünleştirilmesinde, gerekse mücadelelerin talepleri yönünde politik sisteme baskı yapacak stratejilerin geliştirilmesinde kritik bir rol oynayabilirdi. Almanya'daki Yeşil Parti örneği, bu tür partilerin farklı toplumsal talep, grup, örgüt ve hareketleri kucaklayan ortak bir dil geliştirebileceklerini ve böylece çevre ekseninde ortaya çıkan mücadeleleri bütünleştirebileceklerini gösteren en başarılı örnektir (O'Neill, 2000). Çeşitli çevre mücadelelerinin yanı sıra insan hakları, barış ve demokrasi mücadelelerini de bir araya getirebilmiş olan Alman Yeşilleri, 1980 yılında partileşmelerinin ardından birtakım iniş ve çıkışlar yaşamış olmakla birlikte, nükleer enerji başta olmak üzere çevre ile ilgili konuları gündemde tutmayı ve çevresel duyarlılıklar doğrultusunda oy kullanan bir seçmen kitlesi oluşturmayı başarmıştır (Rüdig, 2012). Alman Yeşilleri kadar başarılı olmamakla birlikte, Fransa, İtalya, Belçika, Finlandiya, Hollanda, İsviçre ve İsveç gibi ülkelerde kurulan ve parlamentoya girebilen diğer yeşil partiler de

çevre meselelerini gündemde tutma konusunda belli bir başarı gösterebilmişlerdir. Bu partiler, özellikle muhalefette yer aldıkları sürece, oldukça tartışmalı konuları parlamentoya taşımış, kamu politikalarını radikal bir biçimde eleştirebilmiş ve çeşitli sorunlara radikal çözüm önerileri sunabilmişlerdir (Müller-Rommel, 2002).

Türkiye’de önce 1988 yılında kurulan, ancak 1994 yılında kapanan, ardından 2008 yılında yeniden kurulan Yeşiller Partisi (2012 yılında Eşitlik ve Demokrasi Partisi ile birleşerek Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi adını almıştır) ise, çevre mücadelelerini çeşitli biçimlerde destekleyerek bu mücadelelere çok önemli katkılar sunmakla birlikte, Avrupa Yeşillerine benzer bir işlevde bulunmanın ve toplumsal/siyasal bir etki yaratmanın oldukça uzağına düşmüştür. Gerek ilk, gerekse ikinci Yeşiller partisi’nin bazı kurucuları veya mensupları özellikle altın madenciliğine karşı mücadelelerin doğuşunda ve gelişiminde son derece önemli roller oynamıştır. Ayrıca, ikinci Yeşiller Partisi hem altın madenciliği hem de HES karşıtı mücadeleleri kamuoyunun gündemine taşımakta yadsınamaz katkılar sunmuştur. Ancak, çevre, doğa ve ekoloji mücadelelerini kucaklayarak bütünleşiren bir partiye dönüşmemiştir.

Yeşiller Partisi’nin örgütlenme ve seçmene ulaşma gibi sorunlar yaşaması (Urbarlı, 2011) ve parlamento dışı kalması, Avrupa ve özellikle Alman Yeşilleri’ne benzer bir işleve sahip olmamasının nedenleri arasında görülebilir. Bu durum çevre mücadelelerince ortaya koyulan toplumsal taleplerin Yeşiller Partisi aracılığıyla parlamenter siyaset alanında dile getirilmesini engellemiştir. Bu mücadelelerin bu şekilde parlamentoya taşınması, parlamenter siyasetin sunduğu araç ve imkanların kullanılması ile mücadelelere farklı bir dinamizm kazandırmak ve daha uzun soluklu olabilmelerini sağlamak açısından da önemli farklılıklar yaratabilirdi. Hem altın madenciliği, hem de HES karşıtı mücadeleler 2010’lu yıllara gelindiğinde dinamizmlerini belli bir ölçüde yitirdiler. Bunda, Aksu’nun (2016) da belirttiği üzere, mücadelelerin önemli bir oranda yargı süreçleri üzerinden yürütülmesi etkili oldu. Yargı süreçlerinin oldukça uzun sürmesi ve siyasi iktidarın yargı kararlarını dikkate almaması, mücadelelere katılan gruplarda, özellikle altın madenciliğine karşı yürütülen mücadelelerde, belli bir bıkkınlık ve umutsuzluğun doğmasına ve protestolara katılımın azalmasına yol açtı (Cangı, mülakat, 2010). Parlamenter siyaset hem kamuoyunun ilgisini canlı tutarak, hem de politika değişikliklerini zorlayarak ve böylece yargısal süreçleri gerektirmeyerek aşabilirdi.

Mevcut Kimlik ve Aidiyetlerin Hakimiyeti

Protestocuların farklılıkları aşan yepyeni bir kimlik veya aidiyet geliştirememesinin gerisinde yatan önemli etmenlerden birisi de, bazı mevcut aidiyetlerin protesto hareketlerinin doğuşunda kritik önemde roller oynaması

oldu. Bu çerçevede özellikle mekânsal aidiyetlerden bahsetmemiz gerekiyor. Bu aidiyet geleneksel ve mekana bağlı bir yaşam süren yerel halkın altın madenciliği ve HES projelerini kimliğine ve yaşam biçimine bir tehdit olarak görmesi ve harekete geçmesinde önemli oldu. Altın madenciliğine ve HES projelerine karşı yürütülen mücadelelerin temel talebi olan 'yaşam alanlarının korunması' talebinin sıkı sıkıya bağlı olduğu bu aidiyetler, protesto hareketlerinin doğuşunda oynadıkları bu önemli rol nedeniyle mücadele sürecinde sıklıkla vurgulandılar. Bu vurgunun yereldeki çok çeşitli grupları bir araya getirmede çok önemli bir işlevi oldu (Nalbant, mülakat, 2011; Öznal, mülakat, 2011; Şan, mülakat, 2011). Somutlaştırmak gerekirse, farklı ideolojik/siyasi yönelimleri ve farklı siyasal parti aidiyetleri olan çeşitli yerel gruplar bu farklılıklarını kolayca geri plana atarak birlikte mücadele ettiler. Bununla birlikte, mekansal aidiyetleri öne çıkaran bu vurgu, yerelin dışında tam tersi bir etki yarattı: yerel gruplarla yerelin dışındaki farklı gruplar arasında farklılığı koyulttu ve böylelikle eşdeğerliği törpüledi.

Öte yandan, daha önce de belirtildiği üzere, sol ideolojik yönelime sahip pek çok grup, örgüt ve parti de ideolojik aidiyetleri doğrultusunda altın madenciliği ve HES projelerine karşı yürütülen mücadelelerin önemli bileşenleri oldular. Bir yandan protesto hareketlerinin yerelliği aşmasında önemli roller oynayan bu gruplar, diğer yandan, paradoksal bir şekilde, bu hareketlerin kolektif bir kimlik inşa edememesinde de önemli bir paya sahip oldular. Bu gruplardan bazıları protesto hareketlerini kendi başına önemli görmekten ziyade, anti-kapitalist mücadelenin bir parçası olarak görme eğiliminde oldular. Bu algının, mevcut sol kimlik ve aidiyetlere sıkı sıkıya sarılmaya yol açtığını belirtmek gerekir. Bunun yanı sıra, altın madenciliği ve HES protestoları üzerinden daha önce çok da sahip olamadıkları bir görünürlük ve mücadele alanı kazanma imkanına sahip olan bazı gruplar kendi taleplerini, ideolojilerini ve amaçlarını ön plana çıkarma doğrultusunda mücadele içi bir mücadeleye giriştiler (Öznal, mülakat, 2011). Ayrıca, altın madenciliği karşıtı mücadelelerde de kısmen görülmekle birlikte özellikle HES karşıtı mücadelelerde bazı gruplar, farklı grupların birlikte mücadele edebildiği kapsamlı bir hareket yerine ideolojik olarak görece homojen ve kendi hakimiyetlerinde olacak bir hareket lehine tercih kullandılar (Karafazlı, mülakat, 2011; Okumuşoğlu, mülakat, 2012). Bu tercihin rasyonalitesi olarak ise ideolojik ayrılıklar ve bununla ilgili güvensizlikler öne sürüldü. Somutlaştırmak gerekirse bazı sol gruplar, Doğa Derneği ve TEMA gibi çevre örgütlerini, liberal eğilimli oldukları ve sermaye grupları ve Avrupa Birliği ile çeşitli ilişkiler içinde oldukları ve bu nedenle neoliberal kamu politikalarına ve sermayeye muhalefet etmeyecekleri, tam tersine halihazırdaki mücadeleyi zayıflatmak gibi bir gizli ajandaya sahip olabilecekleri gerekçesiyle mücadeleden uzak tutmaya çalıştılar (BirGün, 14 Mart 2011; Evrensel 22 Şubat 2011). Farklılığı vurgulayarak eşdeğerliği törpüleyen bu mücadeleler ortak bir

payda tesis edilmesinin ya da başka bir deyişle mevcut kimlik ve aidiyetleri aşan yepyeni bir kimlik veya aidiyet geliştirilebilmesinin önündeki engellerden birisi oldu. Böylelikle, HES protestolarında oldukça etkin bir rol oynayan aktivistlerden birinin belirttiği üzere, başlangıçta HES karşıtlığının eşdeğer kılmasıyla bir araya gelmiş olan çeşitli gruplar zamanla daha otonom hareket eder hale geldi:

Başlangıçta bu platformlar herhangi bir siyasi amaç gütmeyen tamamen yaşam alanlarının korunması amacıyla bir araya gelen insanlardan oluşurken zaman içerisinde siyasallaşmanın da getirdiği sebeplerle bu sefer platformların içerisinde bir boşalma başladı. Yani, önceden her siyasi görüşten insan birlikte bir arada yaşam alanının korunması açısından oy veren insanlarla birlikte mücadele ederken siyasallaşma ve keskinleşmeyle beraber şimdi daha çok belli bir siyasi düşünceye sahip insanlar tarafından yürütülmeye başlandı. Diğerleri de kendi halinde bir, tabii ki, muhalefet içerisinde ama onlar pasifize olmuş oldular bu süreç içerisinde (Okumuşoğlu, mülakat, 2012).

Farklı grupların bağımsız hareket etme eğilimi, bazı grupların farklı talepleri hareketin merkezine taşımaya çalışmasıyla daha da arttı. Örneğin, bazı gruplar diğerlerini yalnızca HES karşıtı olmanın yeterli olmayacağı ve suyun ticarileşmesine karşı çıkmanın gerektiği yönünde eleştirirken, diğer bazıları suyun ticarileştirilmesine karşı çıkmanın yeterli olmayacağı ve doğanın tahribatına karşı çıkmak gerektiği şeklinde eleştiriler yönelttiler. Çeşitli taleplerin eşdeğerliğini değil farklılığını öne çıkaran bu tür çabalar, grupları ortaklaştıran değil ayırıştırıcı bir etki yarattı. Diğer bir deyişle, çeşitliliğin birlikteliğini sağlamak yerine, farklılıkların öne çıkarılması ve birlikteliğin engellenmesi yönünde bir etki yarattı.

Diğer yandan, yerel protesto hareketlerinin doğuşunda ve gelişiminde önemli bir etkisi olan Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odaları Birliği'nin (TMMOB), hareketlerin bütünleşmesi yönündeki, yukarıda detayları verilen, çabalarının sonuçsuz kalmasında da benzer bir dinamiğin devreye girdiğini söylemek mümkün. TMMOB ve bağlı odaların çevre mücadelelerinde yerel aktivizmin önüne geçmeme, ancak bu aktivizme teknik bilgi ve hukuki yardım vererek destek sağlama eğiliminin, yerel grupların öne çıkması yönünde bir etki yarattığı ileri sürülebilir (Horuş, 2009). Ayrıca, TMMOB'un kendi kurumsal kimliği ve misyonu doğrultusunda hareket eden bir aktör olması da, farklılıkları koyultan bir etkiye sahip olmaktadır.

İktidar Bloğunun Dili ve Pratikleri

Protesto hareketlerinin kolektif bir kimlik geliştirememelerinde kritik diğer bir etmen olarak mevcut iktidar bloğunun (siyasi iktidar, siyaset, sermaye,

medya) bu hareketleri yönetmek ve kontrol etmek üzere geliştirdiği söylem ve buna bağlı pratiklerini dikkate almak gerekir. İktidarın genel olarak çevreci protesto hareketlerine yönelik tavrını ele aldığımızda yalnızca baskıcı ve negatif bir tavır almadığını, aynı zamanda bu hareketlere belli anlamlar yükleyen söylemleri dolaşıma sokmak anlamında üretken bir tavır aldığını da söylemek mümkün. Baskıcı tavır genel olarak protestocuları bireysel olarak yıldırma (Karafazlı, mülakat, 2011), protestocuların taleplerinin medyada yer almasını engelleme, protesto eylemlerini kolluk kuvvetleri ile bastırma, protestocuları gözaltına alma ve hatta tutuklama ve yargılama gibi taktiklerin kullanımını içerdi. Üretken tavır ise bir yandan protesto edilen projeleri ekonomik kalkınma yolunda büyük ve vazgeçilemez adımlar olarak sunan, diğer yandan ise protestocuları ‘gizli ajandaları’ doğrultusunda ekonomik kalkınmayı engellemeye çalışan ‘vatan hainleri’ olarak resmeden bir söylemin inşa edilmesini içerdi (Özen, 2009; Özen, 2014). Hem protesto edilen projeleri yalnızca sermayeye değil tüm toplumun çıkarlarına hizmet edecek meşru ve gerekli projeler olarak göstermeyi, hem de protestocuları mücrimleştirerek itibarsızlaştırmayı hedefleyen bu söylemler siyasi iktidar, çeşitli politikacılar, sermaye grupları ve siyasi iktidara yakın ve/veya çeşitli sermaye grupları ile bağlantılı medya tarafından yaygın bir şekilde dile getirildi. İktidarın bu çabaları yalnızca genel kamuoyunu etkilemeye yönelik değil, aynı zamanda ve belki de daha önemlisi, protesto mücadelelerinin bileşenleri arasında ayrılık yaratmaya yönelik oldu. Özellikle sol tandanslı grupları hedef alarak yürütülen mücrimleştirme çabaları, bu gruplar ile geleneksel ve muhafazakar yerel gruplar arasındaki işbirliği ve dayanışmayı ortadan kaldırmayı amaçladı. Örneğin, altın madeni protestolarına karşı, dış güçlerle işbirliği yapan birey ve grupların ülke kalkınmasında çok büyük bir rol oynayacak olan altın madenciliğine karşı yerel halkı kışkırtmaya çalıştığı siyasi iktidar, maden şirketleri ve bazı gazetelerde sıklıkla iddia edildi. Bunun da ötesinde, protestolarda oldukça etkin bir rolü olan İzmir’li hukukçuların, bazı HDP üyelerinin de katıldığı bir toplantıdaki resmi kullanılarak bu kişilerin ‘terörist’lerle işbirliği içinde olduğu teması işlendi (Bugün 8 Haziran 2009; Efemçukuru köylüleri ile odak grup görüşmesi, 2010; Cangı, mülakat, 2010). Benzer bir şekilde HES protestolarına öncülük yapan kişi veya grupların, ‘ucuz ve temiz enerji üretimi için son derece kritik olan HES’lere’ karşı olmasının arkasında mutlaka gizli bir ajandanın ve dış güçlerin bulunduğu ve bu grupların ülkenin milli çıkarlarına aykırı davrandıklarına vurgu yapan bir söylem kullanıldı. Bu söylem, protestocuların ‘terör örgütü propagandası’ yapmak ve ‘terör örgütü üyesi olmak’ gibi iddialarla gözaltına alınma ve özel yetkili mahkemelerde yargılanma gibi baskıcı pratiklere maruz bırakılmalarının da önünü açmış oldu (Radikal 10 Haziran 2011; Radikal 17 Haziran 2011).

Kamuoyunu belli ölçülerde etkileyen bu dil ve ilgili pratikler, protesto hareketleri üzerinde yerelliğe daha fazla sarılmak yönünde bir etki bıraktı. Böylelikle, bir yandan protesto söylemlerindeki yerellik vurgusunun artmasının yanı sıra, diğer yandan yerelin dışından, en azından yeni, destek alma arayışlarının önü bir ölçüde kesildi. Özellikle altın madenciliğine karşı yürütülen mücadelelerin bir kısmında yerel halk, yerelin dışındaki aktörlerle ortak hareket etmeme gibi bir eğilime girdi (Efemçukuru köylüleri ile odak grup görüşmesi, 2010; Cangı, mülakat, 2010).

6. SONUÇ: YEREL İLE POPÜLER ARASINDA

Farklı yörelerde gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmesi planlanan altın madenciliği ve HES projelerine karşı yerel düzlemde doğan çevre mücadeleleri, söz konusu projelerin doğal çevreye ve yerel yaşama zararlarını vurgulamanın ötesinde, doğanın ve doğal kaynakların metalaştırılmasına itiraz eden bir söylemi dile getirdiler. Yalnızca spesifik projeleri değil aynı zamanda ilgili kamu politikalarını ve bu politikaları şekillendiren siyasi ve ekonomik yapıyı da sorgulayan bu söylem ile yerel toplumsal grupların yanında farklı toplumsal grupların ilgi ve desteği harekete geçirildi. Böylece, yerelde doğan mücadeleler, yerelliği kısmen aşan bir nitelik kazandı. Bununla birlikte, ne altın madenciliğine karşı ne de HES'lere karşı yürütülen mücadeleler, karşı-hegemonik bir güce sahip olabilecek popüler bir harekete evrilmeleri için gerekli son adım olan kolektif bir kimlik inşasını başarabildiler.

Böylelikle yerellik ile popülerlik arasında kalan, yani, yerelliği belli ölçülerde aşmalarına rağmen popüler bir harekete dönüşemeyen bu mücadeleler, önemli kazanımlara yol açmakla birlikte ilgili kamu politikalarının değişimini zorlayamadılar ve gerek doğal kaynakları gerekse doğaya bağlı toplumsal yaşamları benzer projelerin tehdidinden oldukça sınırlı ölçüde koruyabildiler. Hareketlerin kazanımlarının belki de en önemlisi siyasi iktidarın veya genel olarak iktidar blokunun doğayı ve buna bağlı toplumsal yaşamı derinden etkileyecek projeleri herhangi bir toplumsal onay almaksızın hayata geçirmeye çalışmasına karşı etkili bir muhalefeti örgütleyebilmiş olmalarıdır. Altın madenciliğine karşı yürütülen mücadeleler Ege bölgesinin ardından Güney Marmara, İç Anadolu ve Karadeniz bölgesine yayılırken, HES karşıtı mücadeleler Doğu Karadeniz bölgesinde doğmasının ardından ülkenin istisnasız tüm bölgelerine yayıldı. Böylelikle, iktidarın toplumsal tartışmaya açmak istemediği, hatta tartışma üstü bir mesele olarak sunmaya çalıştığı doğanın ve doğal kaynakların ticarileştirilerek sermaye birikiminde araçsallaştırılması ve buna bağlı olarak doğaya bağlı bir yaşam süren toplumsal grupların marjinalize edilmesi gibi meseleler başarıyla siyasallaştırılarak kamuoyunun dikkati çekilmiş ve toplumsal tartışmaya açılmış oldu. Bu siyasallaşmanın, farklı bölgelerdeki çok

çeşitli yerel grupları yaşamlarını etkileyecek kararlarda söz sahibi olmak üzere harekete geçirmiş olması açısından da oldukça önemli ve değerli bir kazanım olduğunu belirtmek gerekir. Gerek altın madenciliği ve gerekse HES karşıtı mücadelelerin bu kazanımları yerelde NIMBY tarzı bir mücadele yürütmekle sınırlı kalınmaması ve yereli aşan bir söylem ile yerelin ötesinde çeşitli grupların harekete geçirilmesi ile yakından bağlantılıdır.

Ancak, yerelin ötesinde bir katılım, ilgi ve dikkat çekmelerine karşın bölgesel ya da ulusal ölçekte etkili olabilecek bir siyasallaşmaya ulaşamayan çevre mücadelelerinin kazanımları, tüm önemlerine karşın, sınırlı kaldı. Mücadeleler ne madencilik, enerji ve su politikalarına ne de bu politikaları şekillendiren hegemonik yapıya kuvvetli bir şekilde meydan okuyabildiler. Yerel ve tikel mücadeleleri aşan bir güce kavuştukları için kamu politikalarında bir takım değişiklikleri talep ettiler, ancak taleplerine verilen cevabın kozmetik değişikliklerle sınırlı kalmasını engelleyemediler. Güçlü ve istikrarlı bir direniş gösteren yerlerde, çoğunlukla geçici olarak, projeler durdurulurken, ilgili kamu politikalarında mücadelelerin talepleri doğrultusunda hiç bir önemli değişiklik yapılmadı. Dolayısıyla, altın madenciliği ve HES karşıtı mücadelelerin kazanımları neoliberal mantıkla şekillendirilen kamu politikalarının içerdiği çevresel ve yaşamsal tehditler karşısında küçük kazanımlar olmanın ötesine henüz geçemedi.

KAYNAKÇA

Aksu, Cemil (2016), “Derelerin Özgürlüğünden Yaşamın Özgürleştirilmesine: HES Karşıtı Kitle Hareketlerinin Politik Ufku Üzerine Bir Deneme”. Aksu, Cemil, Sinan Erensü ve Erdem Evren (Der.), Sudan Sebepler: Türkiye’de Neoliberal Su- Enerji Politikaları ve Direnişler (İstanbul: İletişim): 395- 419.

Atauz, Akın (2000), “Çevreci Sivil Toplum Hareketinin Yakın Tarihi,” Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyum Bildirileri (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları): 194- 220.

Aydın, Zülküf (2005), “The State, Civil Society, and Environmentalism”, Adaman Fikret ve Murat Arsel (Der.) Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development (Hants: Ashgate): 53–69.

Barcena, Inaki, Pedro Ibarra, Eunete Guarrotxena ve Jon Torre (2003), “The Basque Country”, Rootes, Christopher (Der.), Environmental Protest in Western Europe (New York: Oxford): 200–215.

Boudet, Schaffer H (2011). "From NIMBY to NIABY: Regional Mobilization Against Liquefied Natural Gas in The United States", *Environmental Politics*, 20 (6): 786-806.

Carter, Neil (2012), *The Politics of the Environment: Ideas, Activism and Policy* (Cambridge: Cambridge University Press).

Castells, Manuel (1997), *The Power of Identity* (Wiley-Blackwell).

Çavdar, Gamze (2012), "Heterogeneous transformation of Islamism: The justice and development party and the environment", *The Arab World Geographer*, 15 (1): 1–19.

Çoban, Aykut, Fevzi Özlüer ve Sinan Erensü (2015), "Türkiye’de Doğanın Neoliberalleştirilmesi", Çoban, Aykut (Der.) *Yerel Yönetim Kent ve Ekoloji* (Ankara: İmge): 399- 456.

Della Porta, Donatella ve Dieter Rucht (2002), "The dynamics of environmental campaigns", *Mobilization*, 7 (1): 1–14.

Della Porta, Donatella ve Gianni Piazza (2007), "Local contention, global framing: the protest campaigns against the TAV in Val di Susa and the bridge on the Messina Straits", *Environmental Politics*, 16 (5): 864–882.

Diani, Mario ve Elisa Rambaldo (2008), "Still the Time of Environmental Movements? A Local Perspective", *Rootes, Christopher (Der.) Acting Locally: Local Environmental Mobilizations and Campaigns* (New York: Routledge): 45-64.

Dobson, Andrew (2007), *Green Political Thought* (London: Routledge).

Doherty, Brian ve Timothy Doyle (2006), "Beyond Borders: Transnational Politics, Social Movements and Modern Environmentalisms", *Environmental Politics*, 15 (5): 697- 712.

Doyle, Timothy (2004), *Environmental Movements in Majority and Minority Worlds: A Global Perspective* (New York and London: Rutgers University Press).

Doyle, Timothy ve Adam Simpson (2006), "Traversing More Than Speed Bumps: Green Politics Under Authoritarian Regimes in Burma And Iran", *Environmental Politics*, 15 (5): 750–767.

Doyle, Timothy ve Aynsley Kellow (1995), *Environmental Politics and Policy Making in Australia* (Melbourne: Macmillan).

Doyle, Timothy ve Brian Doherty (2006), "Green Public Spheres and the Green Governance State: the Politics of Emancipation and Ecological Conditionality", *Environmental Politics*, 15 (5): 881-892.

Doyle, Timothy ve Doug McEachern (2008), *Environment and Politics*, 3. Baskı (New York: Routledge).

Duru, Bülent (2002), "Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşılması: Yeşiller Partisi Deneyimi", *Mülkiye*, 26 (236): 179- 199.

Eckersley, Robyn (1992), *Environmentalism and Political Theory: Toward an Ecocentric Approach* (Albany: State University of New York Press).

Ekins, Paul (1992), *A New World Order: Grassroots Movements For Global Change* (London and New York: Routledge).

Erensü, Sinan (2016), *Gezi, Ekoloji ve Karadeniz Rabıtasına Dair, Yıldırım, Deniz ve Evren Haspolat (Der.) Değişen Karadeniz'i Anlamak* (Ankara: Phoenix): 485- 500.

Escobar, Arturo ve Sonia Alvarez (1992), *The Making of Social Movements in latin America: Identity, Strategy, and Democracy* (Boulder, CO: Westview Press).

Franquemagne, Gael (2007), "From Larzac To The Altermondialist Mobilisation: Space In Environmental Movements", *Environmental Politics*, 16 (5): 826–843.

Garavan, Mark (2007), "Resisting The Costs Of 'Development': Local Environmental Activism In Ireland", *Environmental Politics*, 16 (5): 844–863.

Gordon, Colin ve James Jasper (1996), "Overcoming the 'NIMBY' label: rhetorical and organizational links for local protesters", *Research in Social Movements, Conflict and Change*, 19: 159–181.

Hamsici, Mahmut (2010), *Dereler ve İsyancılar* (Ankara: NotaBene).

Haynes, Jeff (1999), "Power, Politics And Environmental Movements In The Third World", *Environmental Politics*, 8 (1): 222–242.

Kara, Ekrem (2011), "Derelerin Kardeşliği Mücadelesinden Ne Anlıyoruz?" <http://arsiv.mimarist.org/gundem/1425-derelerinkardesligimucadelesindenneanliyoruz.html> (18. 05. 2017).

Keleş, Ruşen ve Can Hamamcı (2005), *Çevre Politikası* (Ankara: İmge Yayınları).

Kousis, Maria (1997), “Grassroots Environmental Movements in Rural Greece: Effectiveness, Success and the Quest For Sustainable Development”, S Baker ve diğ. (Der.) *The Politics of Sustainable Development: Theory, Policy and Practice within the European Union* (London and New York: Routledge): 237–258.

Kousis, Maria (1999), “Sustaining Local Environmental Mobilisations: Groups, Actions And Claims In Southern Europe”, *Environmental Politics*, 8 (1): 172–198.

Laclau, Ernesto (2005), *On Populist Reason* (London: Verso).

Laclau, Ernesto (2011), “Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?”, Çev. H Özen, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1): 135-146.

Laclau, Ernesto ve Chantal Mouffe (1985), *Hegemony And Socialist Strategy: Towards A Radical Democratic Politics* (London: Verso).

Martinez-Alier, Joan (2002), *The Environmentalism of the Poor—A Study of Ecological Conflicts and Valuation* (Cheltenham: Edward Elgar).

McAdam, Doug ve Sidney Tarrow (2004), “Scale Shift in Transnational Contention”, Donatella Della Porta ve Sidney Tarrow (Der.) *Transnational Protest and Global Activism* (Lanham: Rowman and Littlefield Publishers): 121–150.

McAdam, Doug, Sidney Tarrow ve Charles Tilly (2001), *Dynamics of Contention* (Cambridge: Cambridge University Press).

Melucci, Alberto (1995), “The New Social Movements Revisited”, Maheu, Louis (Der.) *Social Movements and Social Classes: The Future of Collective Action* (Londra: Sage).

Müller-Rommel, Ferdinand (2002), “The Lifespan and the Political Performance of Green Parties in Western Europe”, *Environmental Politics*, 11 (1): 1-16.

Neville, Kate J ve Erika Weinthal (2016), “Scaling Up Site Disputes: Strategies to Redefine ‘Local’ in the Fight Against Fracking”, *Environmental Politics*, 25 (4): 569-592.

Okumusoglu, Yakup (2012), “HES çılgınlığı: -Yakup Okumusoglu ile söyleşi” <http://www.suhakki.org/2012/02/hes-cilginligi-yakup-okumusoglu-ile-soylesi-birinci-bolum> (28 Mart 2014).

O'Neill, Michael (2000), “Preparing for power: The German Greens and the challenge of party politics”, *Contemporary Politics*, 6 (2): 165-184.

Özen, Hayriye (2009), “Located locally, disseminated nationally: The Bergama movement”, *Environmental Politics*, 18 (3): 408-423.

Özen, Hayriye (2014), “Overcoming Environmental Challenges by Antagonizing Environmental Protesters: The Turkish Government Discourse against Antihydroelectric Power Plants Movements”, *Environmental Communication*, 8 (4): 433-451.

Rootes, Christopher (1999), “Acting Globally, Thinking Locally? Prospects For A Global Environmental Movement”, *Environmental Politics*, 8 (1): 290–310.

Rootes, Christopher (2007), “Acting Locally: The Character Contexts And Significance Of Local Environmental Mobilisations”, *Environmental Politics*, 16 (5): 722-741.

Rootes, Christopher (2013), “From Local Conflict to National Issue: When and How Environmental Campaigns Succeed in Transcending the Local”, *Environmental Politics*, 22 (1): 95-114.

Rucht, Dieter (1993), “Think Globally, Act Locally? Needs, Forms And Problems Of Cross-national Cooperation Among Environmental Groups”, Liefferink, J Duncan, Phillip D Lowe ve Arthur P J Mol (Der.) *European Integration And Environmental Policy* (New York: John Wiley & Sons): 75–95.

Rüdiger, Wolfgang (2012), “The perennial success of the German Greens”, *Environmental Politics*, 21 (1): 108-130.

Sakaryalı, Muammer (2011), *Kışladağ’dan Mektup Var* (İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi).

Salazar, Debra ve Donald Alper (2002), “Reconciling Environmentalism and the Left: Perspectives on Democracy and Social Justice in British Columbia’s Environmental Movement”, *Canadian Journal of Political Science*, 35 (3): 527-566.

Sanders, Clare (2008), “The National and the Local: Relationships among Environmental Movement Organizations in London”, Rootes, Christopher (Der.) *Acting Locally: Local Environmental Mobilizations and Campaigns*. (New York: Routledge): 22- 44.

Scruton, Roger (2012), *How to Think Seriously About the Planet: The Case for an Environmental Conservatism* (Oxford: Oxford University Press).

Urbarlı, Koray Doğan (2011), “Seçimden sonra – Doğa mücadelesi ve yeşiller partisi”, <https://urbarli.net/2011/06/15/secimden-sonra-%E2%80%93-doga-mucadelesi-ve-yesiller-partisi/>

Woods, Kerri (2006), “What Does The Language Of Human Rights Bring To Campaigns For Environmental Justice?”, *Environmental Politics*, 15 (4): 572-591.

Yılmaz, Gaye (2013), *Suyun Metalaşması: Kıtılığın Nedeni Kıtılığa Çare Olabilir mi?* (İstanbul: Evrensel).